

När förändras sexuella beteenden?

Bo Lewin

Det mesta talar för att sexualbeteendet är den axel kring vilken HIV-smittsamheten roterar. Sexualitet är för många alldeles särskilt privat, ömtåligt och känsloladdat. Men även om den sexuella relationen är en insynsskyddad del av kärlekslivet är den ändå utsatt för yttre intryck och påverkan. Detta med tilltagande intensitet och komplexitet i konsumtionssamhället där möjligheterna att exploatera erotiken tycks oändliga.

I artikeln används anomibegreppet för att analysera den tilltagande uppdelningen av samhället som kommer till uttryck i olika livsstilar särskilt med avseende på sexuellt beteende.

Docent Bo Lewin är projektledare för sexualforskningsprojektet, sociologiska institutionen vid Uppsala universitet.

Att människor stundom förändrar sitt sexuella beteende och sina sexuella vanor är en trivial observation, även om vi måste vara medvetna om att sådana förändringar är undantag snarare än regel. Då vårt förhållande till vår sexualitet är så intimt förbunden med vår jag-upplevelse är konstansen i våra sexuella förhållningssätt som regel mer slående än föränderligheten. Under skiftande yttre omständigheter kan dock samma grundläggande förhållningssätt ta sig skilda uttryckssätt vad gäller sexuella handlingar. Och även grundläggande förhållningssätt kan förändras. Med vad sammanhänger då förändringar i människors sexuella beteende?

Förändringar på individ resp samhällsnivå

Låt oss inledningsvis göra en distinktion mellan två skilda analysnivåer: den psykologiska och den sociologiska. På den första nivån söker vi förklara

och/eller förstå varför en enskild individ ändrar sitt beteende (varför Kalle eller Fia i år uppvisar ett annat sexuellt handlingsmönster än förra året). Förklaringar är ofta i termer av personlighetsdrag och med referenser till den enskildes biografi. På den andra nivån försöker vi förklara och förstå varför grupper av individer ('Kallarna och Fiorna') förändrar sitt beteende. Förklaringarna refererar ofta till det omgivande samhället och dess strukturer. Naturligtvis uppstår förändringar på samhällsnivå genom att ett betydande antal individer förändrar sitt beteende. Sådana kollektiva förändringar kan emellertid inte reduceras till summan av de individuella förändringarna förklarade i psykologiska termer. En rimlig förklaring måste innefatta referenser till den samhällssituation som möjliggör (och måhända provocerar fram) samtida förändringar hos så många individer att fenomenet blir sociologiskt snarare än psykologiskt.

"Livscykel" respektive "anomiska" förändringar

De mest frekventa förändringarna i sexuellt beteende sammanhänger med av samhället föreskrivna förändringar i anslutning till en individs övergång från ett livsskede till ett annat. Detta slag av förändringar är så självklara att vi ofta inte tänker på dem. Vi förväntar oss och accepterar dock väsentligen olika typer av beteenden från dem som tillhör skilda sådana grupper.

Hos ungdom i lägre tonåren är ett sökande efter ett sexuellt perspektiv och försiktigt inkorporerande av en begränsad sexuell handlingsreportoar acceptabel. Mer omfattande sexuella erfarenheter i denna åldersgrupp anses i vårt samhälle inte lämpligt och det därmed sammanhängande handlingsmönstret stämplas ofta som promiskuöst vilket kan (i synnerhet vad gäller flickor) ligga till grund för

stadigvarande partner inte längre i samma utsträckning uppfattas som att ha "blivit över". Det är idag i betydligt högre utsträckning än tidigare accepterat att ensamboendet kan vara ett resultat av ett medvetet val.

Tillväxten av denna grupp har skett gradvis och utan dramatiska förändringar, varför den sociala betydelsen inte observerats i nämnvärd utsträckning (utöver att gruppen gjort sig tilltagande uppmärksam på bostadsmarknaden i storstäderna).

De förändringar i en individs beteende som sammanhänger med övergången från den ena till den andra av dessa grupper eller "åldersklasser" är – oberoende av att de på grund av förändringar i gruppernas inbördes storlek kan bidra till att förändra det totala sexualbeteendet i samhället – i princip struktur- eller, om man så vill, samhällsbevarande. Individen bidrager genom sina beteendeförändringar till att legitimera och upprätthålla de uppdelningar och skilda förväntningar på skilda grupper som karaktäriserar just vårt samhälle.

Det finns emellertid en annan grupp av förändringar som mer sammanhänger med samhällelig omvandling, och som skulle kunna kallas anomiska.

Det förefaller i detta sammanhang fruktbart att anknyta till en sociologisk idétradition (ursprungligen formad i slutet av förra århundradet av den franske sociologen Emile Durkheim) inom vilken betydelsen av gemensamma och delade föreställningar alternativt ett upplevt ömsesidigt beroende och tillhörande av samma samhällsliga gemenskap är av betydelse för att förstå ett samhälles existens och vidmakthållande över tid; ett synsätt inom vilket begreppet anomi är en viktig förklaringsvariabel.

Med anomi förstås ur samhällets synpunkt kriser eller andra plötsliga förändringar vilka medför att socialt nya och tidigare icke reglerade situationer uppstår. Detta kan för samhället medföra en allmän minskning av den solidaritet individerna upplever och på vilken samhället och dess normers legitimitet vilar, varvid ett anomiskt tillstånd uppstår. Ur individens synpunkt kan exempelvis kriser eller andra plötsliga förändringar på motsvarande sätt leda till en osäkerhet om gällande normer. Individen hamnar därmed i ett anomiskt tillstånd, vilket ka-

raktäriseras av en grundläggande värdeosäkerhet, genom att den osäkerhet som är att hänföra till den nya situationen även får effekter långt utöver det som är nytt. Då det gamla normsystemet inte längre är adekvat byggs det, under dessa omständigheter inte helt enkelt ut till att innefatta den nya situationen, utan om förändringen och den därmed följande värdeosäkerheten är tillräckligt fundamental ifrågasätts hela det värde/normsystem som inte i sig haft plats för den upplevda förändringen.

I denna anomiska situation som således karaktäriseras av en fundamental osäkerhet, söker individen uppnå en nödvändig trygghet och förmåga att förutse sociala reaktioner genom skapande av nya normer. Den anomiska situationen är nämligen otrygg och alls inte något som individen eftersträvar. Tvärtom söker individen på alla sätt undgå anomin som i sin yttersta konsekvens har den totala destruktionen – självmordet. Ett sätt att motverka anomin för den som inte är delaktig av det Durkheim kallat den organiska solidariteten (dvs samhällsmedlemmarnas acceptering av det genom arbetsdelningen ömsesidiga beroendet) är att söka nomos (mening och förutsägbarhet i sociala relationer) genom den mekaniska solidariteten. Denna form av samhällelig solidaritet är till skillnad från den organiska (som baseras på olikhet och ömsesidigt beroende) grundad på likhet.¹

I den utsträckning samhällsutvecklingen rimligen kan beskrivas som anomisk så att individerna för den (för deras och samhällets fortbestånd) nödvändiga upplevelsen av solidaritet och förutsägbarhet blir tilltagande beroende av den på likhet grundade mekaniska solidariteten kommer att ske en tilltagande kompartmentalisering av samhället. Vi har då en grund för utvecklandet av sinsemellan mycket olika livsstilar i olika grupper, vilka var och

.....

Vi har en grund för utvecklandet av sinsemellan mycket olika livsstilar i olika grupper, vilka var och en betonar det 'naturliga' och 'självklara' i de beteendemönster som utmärker den egna gruppen och skiljer den från andra grupper med andra livsstilar.

.....

en betonar det "naturliga" och "självklara" i de beteendemönster som utmärker den egna gruppen och skiljer den från andra grupper med andra livsstilar. Exempel på framväxande sådana grupper skulle kunna vara olika ungdomsgrupper och tex den grupp ofta ensamstående karriärsinriktade yngre vuxna som i nordamerikansk debatt kallats yuppies, och som här i viss utsträckning torde sammanfalla med den ovan diskuterade gruppen ensamboende.

Att det finns anledning hävda, att det samtida svenska samhället i väsentliga avseenden karaktäriseras av anomi får vi anledning återkomma till. Här skall endast konstateras, att de senaste decenniernas samhällsutveckling genom sin relativa snabbhet lett till samhällelig anomi i det att den ökade differentieringen av roller och positioner i samhället inte längre befrämjar den med arbetsdelningen sammanhängande organiska solidariteten, utan i stället får en främlingsskapande effekt. Detta sammanhänger med att när nya och tidigare icke socialt reglerade situationer uppstår genom kriser eller snabb utveckling uppkommer osäkerhet om gällande normer. När denna osäkerhet blir tillräckligt omfattande uppstår, som nämnts, en fundamental värdeosäkerhet, dvs inte endast osäkerhet om de nya situationerna utan en osäkerhet om hela det traditionella värdesystem som inte innefattat förhållnings- och betydelser regler för de nya situationerna. I ett samhälle som (liksom vårt) karaktäriseras av allt fler opersonliga relationer och där individen interagerar med allt fler människor på grund av deras positioner och inte på grund av personliga relationer, blir de betydelsskapande och betydelsebärande relationerna allt färre. Flertalet av de interaktioner vi dagligen har med andra människor, utgörs av situationer där vi interagerar med en person uteslutande på grund av dennes position: snabbköpskassörskan, banktjänstemannen, konduktören etc – individerna är utbytbara. Dessa i grunden opersonliga relationer är inte tillfyllest för att upprätthålla en för samhället gemensam betydelse- och normstruktur. I den meningen blir samhälleliga symboler dekadenta eller anomiska – utan relevant innehåll för individen. Äktenskapet är tex en institution som i denna mening är drabbad av anomi, vilket kan illustreras bl a med ovan angivna skilsmässostatistik. Därav följer

.....
I situationer där allt i princip skulle kunna bli tillåtet, blir inte allt accepterat helt enkelt därför att den totala friheten är hotande.
.....

emellertid inte att familjen på motsvarande sätt eller i samma utsträckning drabbas av anomi. Så kan troligtvis det ogifta samboendet i denna situation ses som individernas försök att i ett parförhållande finna skydd mot en anomisk samhällsutveckling som hotar möjligheterna att finna mening och trygghet i tillvaron.

Den skisserade anomiska samhällsutvecklingen och den därmed sammanhängande normosäkerheten har under de senaste decennierna i betydande utsträckning – och i all synnerhet under det sena 1960-talet och det tidiga 1970-talet – lämnat individerna i situationer där de kunnat utveckla nya strategier och nya normer som möjliggjort betydande förändringar i det sexuella beteendet. Någon totalt anomisk situation med en total "normlöshet" har emellertid aldrig uppstått, bl a därför att de enskilda individerna strävar efter trygghet och förutsägbarhet. I situationer där allt i princip skulle kunna bli tillåtet, blir inte allt accepterat helt enkelt därför att den totala friheten är hotande och individerna föredrar att finna nya strategier för förutsägbarhet, solidaritet och meningsfullhet. Därvid skapas nya normer (som ofta troligen blir grupp-specifika).

Poängen blir dock att individernas anomiska förändringar av sitt sexualbeteende förändrar samhället under det att individernas förändringar under livscykeln reproducerar samhället. Båda typerna av förändring bidrar dock till att vi rimligen kan antaga att det under de senaste decennierna skett betydande förändringar i sexualbeteendet, och att dessa förändringar varit av ett sådant slag att de är och kommer att vara av betydelse för hur sexuellt överförda sjukdomar sprids.

Förändringar i sexualbeteendet under 1900-talet

Under detta sekel har i västvärlden två, måhända tre, större förändringar i människors sexualvanor ägt rum. Den första förändringen skedde runt 1920, och gav mycket tydliga spår i den svenska, liksom

den utländska, gonorréstatistiken (se nedan). Från Kinseyundersökningarna² kan vi hämta ytterligare uppgifter om vad denna förändring innebar. I USA innebar den bl a en betydande förändring i förekomsten av föräktenskapliga samlag. Denna förändring framstår klart när vi ser på andelen kvinnor som hade sitt första samlag inom äktenskapet. Bland kvinnor födda före 1900 hade tre fjärdedelar (73,4 procent) sitt första samlag inom äktenskapet. Bland kvinnor födda efter 1900 har mindre än hälften haft sitt första samlag inom äktenskapet (för kvinnorna födda 1900–1909 är siffran 48,7 procent).³ I Sverige torde föräktenskapliga samlag alltid ha varit betydligt vanligare⁴ och några undersökningar som tillåter oss att gå så långt tillbaka i tiden finns inte. Från Sverige har vi som kvitto på de förändringar som ägde rum endast den omtalade toppen i gonorréförekomsten några år kring 1920.

En förändring i beteendet av motsvarande storlek får vi åter först på 1960-talet. I detta mer närliggande fall finns data från flera länder. Här skall främst hänvisas till uppgifter från Förbundsrepubliken Tyskland där upprepade studier av samma populationer (studenter respektive unga arbetare) har möjliggjort jämförelser över tid. Schmidt och Sigusch hävdar att det sexuella beteendet bland västtyska ungdomar drastiskt förändrades under 1960-talet, emedan 16- och 17-åringar 1952 och 1962 var i stort sett sexuellt lika, under det att de som var 16–17 år 1970 var sexuellt mer erfarna än sina jämnåriga 1962.⁵ Detta har även formulerats som:

”In general, then, we contend that the sixties, or to put it more accurately the latter half of the sixties, may be characterized as a period of rapid sexual liberalization. Similar incisive changes have only been recorded for the twenties of this century. To put it bluntly, adolescents in 1930 and 1965 were more similar to each other in their sexual behavior than adolescents in 1965 and 1970. Yet this incisive change in behavior, above all the reduction of the age for the beginning of sexual activities, was accompanied by no dramatic changes in sexual ideology.”⁶

I anslutning till ovan förda resonemang om anomiska situationer påpekades att när ”allt blir tillåtet”, vad som helst trots detta inte kommer att accepteras, emedan människor i sin strävan efter

.....
Det torde i Sverige idag vara så, att flickor i genomsnitt har sitt första samlag vid en lägre ålder än pojkar.

trygghet och förutsägbarhet strävar efter att bygga upp nya normer och nya källor för solidaritet och identitet. I detta fall baserades den nya förutsägbarheten och gruppens normer på den gemensamma upplevelsen av att tillhöra en ungdomsgrupp som får ett specifikt beteende och därmed bidrager till en beteendemässig kompartmentalisering av samhället.

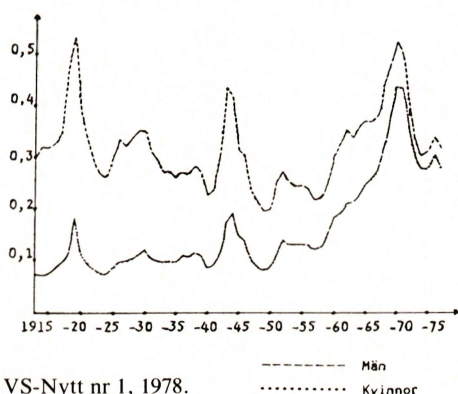
Zetterberg visar på basis av intervjuer utförda 1967 med ett representativt urval svenskar i åldern 18–60 år, att en gradvis sjunkande ålder för första samlag kan beläggas. Tyvärr redovisar Zetterberg sitt material uppdelat efter ålder endast i två grupper: ”yngre” 18–30 år och ”äldre” 31–60 år.⁷ Vid tiden för denna studie var medianåldern för första samlag 17,4 år för män i åldersgruppen 31–60 år och 16,6 för de yngre männen. För kvinnorna var motsvarande siffror 18,5 respektive 17,2 år. Det har emellertid sedan dess skett en nedgång i åldern för första samlag. En förändring som varit särskilt uttalad för flickor. Det torde i Sverige i dag vara så, att flickor i genomsnitt har sitt första samlag vid en lägre ålder än pojkar. Vid slutet av 1970-talet och början av 1980-talet torde förhållandet i Sverige ha varit att när ungdomar slutade den obligatoriska skolan (åk 9 i grundskolan) vid 15–16 års ålder drygt hälften av flickorna och knappt hälften av pojkarna hade samlagserfarenhet.⁸

STD-statistiken och de tre världskrigen

STD-statistiken kan, om den är väl förd, under vissa förutsättningar ge oss kunskap om förändringar i sexualvanorna. För att en analys av denna statistik skall vara meningsfull krävs dock att vi har en sjukdom som är tillräckligt spridd, så att den inte endast förekommer i socialt avgränsade undergrupper och därför dessa speciella grupper blir helt dominerande bland våra fall. Vår analys skulle då endast spegla beteendeförändringar i de sociala isolat där ifrågasvarande mikroorganism påträffades. Under större

delen av 1900-talet har gonorré varit så pass allmänt förekommande att förändringar i gonorréförekomsten på ett rimligt sätt speglar ändrade beteenden. Först under det senaste decenniet har gonorréförekomsten minskat så drastiskt att förändrade sexualbeteenden inte längre på ett adekvat sätt lär speglas i statistiken. De förändringar som kan utläsas ur denna statistik är de som sammanhänger med hur vanligt det är med tillfälliga sexuella förbindelser. Förändringar i sexualpraktik inom ett monogamt parförhållande kan naturligtvis inte studeras på detta sätt. Lyckligtvis synes dock förändringar av det ena slaget i tiden sammanhånga med förändringar av det andra slaget, så att data av det slag som i det föregående diskuterats bidrar till en fylligare bild av innebörden i de förändringar vi kan utläsa i gonorréstatistiken.

Figur 1. Antal gonorréfall 1913–1977 per 100 män resp kvinnor

Från VS-Nytt nr 1, 1978.

Som framgår av figur 1 ger också förändringsperioderna kring 1920 och under det sena 1960-talet kraftigt utslag i statistiken. Därtill kommer en inte fullt så kraftig, men trots detta klart markerad och från det "normala" avvikande topp kring 1945. Detta har gjort att man stundom talat om de tre världskrigen, vilka satt sina spår i STD-statistiken världen över. Det "tredje världskriget" skulle då i stort motsvaras av Vietnamkriget. Svårigheterna med en sådan "analys" är emellertid uppenbara. Även om samma mönster som det i figur 1 kan visas från flertalet västländer, är dessa data svenska och Sverige deltog inte i något av dessa krig. Antaganden om soldater som återvänder från främmande länder

De befolkningsomflyttningar som alltid synes sammanhånga med perioder av kraftig ekonomisk tillväxt bidrar också till att bryta upp de traditionella formerna för informell social kontroll.

och krig smittade med gonorré är således orimliga. Visserligen förelåg under de båda världskrigen omfattande mobiliseringar, men att antaga att hemförlovandet av dem som tillbringat beredskapstiden i de norrländska och värmländska skogarna skulle ha dessa konsekvenser blir absurt.

En rimligare analys, i anslutning till det inledningsvis presenterade anomiresonemanget, bygger på att det som karaktäriserar 1920-talet såväl som 1960-talet i större delen av västvärlden är ekonomisk expansion, snabb ekonomisk tillväxt och en tilltro till ständigt bättre tider. Det samma gäller, om än mindre uttalat (och gonorréförekomsten är ju heller inte lika imponerande), för perioden omedelbart efter det andra världskriget. Perioder av snabb ekonomisk tillväxt karaktäriseras av förändringar. Dessa förändringar är ofta mycket betydande för stora delar av befolkningen, som därmed får anledning upptäcka att invanda tolknings- och beteendemönster inte längre är adekvata. Tron på de ständigt bättre tiderna i framtiden gör också att traditionella mönster blir allt mindre tvingande då de lätt ses som produkter av ett förgånget samhälle. De befolkningsomflyttningar som alltid synes sammanhånga med perioder av kraftig ekonomisk tillväxt bidrar också till att bryta upp de traditionella formerna för informell social kontroll. (Vad spelar det för roll vad grannarna och gamla moster Stina skall tycka och tro när grannarna endast är ett namn på en dörr och moster Stina är kvar hemma i byn 100 mil bort och får besök två gånger om året?)

Storleken på de förändringar som ägt rum under dessa tider av ekonomisk expansion kan belysas med en enkel uppgift om 1920-talet och några fler om det förändringskomplex som under 1960-talet gavs den adekvata benämningen strukturomvandlingen.

Från att före första världskriget ha varit ett näs-

tan helt agrart samhälle med endast begynnande industrialisering och efter första världskrigets limbo förvandlades Sverige under 1920-talet så att runt 1930 halva befolkningen kom att leva i tätorter.

Under 1950-talet lades det ned jordbruk i en takt av ungefär 1000 enheter per år. Antalet nedlagda jordbruk nådde under 1960-talet vissa år storleksordningen 10000 per år. Dessa förändringar bidrog, men var inte enda orsaken, till de befolkningsomflyttningar som karaktäriserar denna samhällsliga omdaning under 1960-talet. "Drygt var fjärde yrkesverksam person mellan 25–34 år flyttade någon gång under perioden 1964–1967. Motsvarande värde för personer över 55 år var 3 procent." "Om Stor-Stockholms befolkning 1950 sätts till 100 var den 1960 116, 1965 125 och 1970 134. Förhållandet var likartat för de båda andra storstadsregionerna i landet."⁹

Det förefaller således inte obefogat dra slutsatsen, att kraftig ekonomisk tillväxt sammanhänger med betydande samhällsliga omvälvningar av ett slag som gör att människor upplever "rotlöshet" och osäkerhet om tolknings- och regelsystems tillämpbarhet, dvs det föreligger en anomisk situation. I sådana anomiska situationer uppstår utrymme (bla på grund av sammanbrott i den traditionella apparaten för informell social kontroll) för "liberalare" sexualvanor. Dessa kommer att speglas i statistiken över STD.

Men vad leder till ökad restriktivitet?

Som påpekats är emellertid den anomiska situation som medger minskad sexuell restriktivitet samtidigt av individerna oönskad på grund av bristen på såväl förutsägbarhet som solidaritets- och identitetsskapande processer. Någon utveckling mot en total normlöshet (och en i egentlig mening amoralisk) situation äger således inte rum. Individerna skapar sina nya, ofta gruppsspecifika, förhållningssätt. I dessa nya förhållningssätt inkorporeras på ett för varje grupp specifikt sätt delar av den anomiska periodens "frigjordhet". Så kan vi i såväl statistiken över gonorré som i flera studier se att en av de bestående effekterna av 1960-talets omvälvningar är att mäns och kvinnors sexualbeteende tenderar att allt mer konvergera.¹⁰

En av de bestående effekterna av 1960-talets omvälvningar är att mäns och kvinnors sexualbeteende tenderar att alltmer konvergera.

Utöver denna tendens till självreglering (som inte adekvat kan beskrivas med en pendelrörelse, då det snarast handlar om en dialektisk process där motsättningarna i ett skede "upplöses" genom utvecklandet av förhållningssätt i ett nytt skede där delar av det som skapade motsättningen i det första skedet inkorporeras i det följande) påverkas skeendet givetvis även av att ekonomisk expansion tenderar att följas av recession. I tider av ekonomisk otrygghet söker människor stöd i det välkända och trygga. Under tider av ekonomisk otrygghet är människor mer benägna att hålla sig till vad de har, det välkända, och anpassa sig till rådande värderingar, än att riskera sociala stigmata genom okonventionellt beteende.

Trots dessa till ökande restriktivitet samverkande tendenser kommer det "normala" sexuella beteendet att varaktigt ha förändrats. Den nya uppfattningen om "normalitet" kommer nämligen att dels vara mer gruppsspecifik, dels i sig inkorporera delar av den föregående periodens "liberaliseringar".

Vi befinner oss för närvarande i en period av tilltagande sexuell restriktivitet, i massmediala sammanhang ofta betecknad som en nypuritansk tid. Bland ungdomar märks ett starkt betonande av kärleken som det som legitimerar ett sexuellt förhållande och därmed ett starkt avståndstagande från vad som i nordamerikansk litteratur brukar kallas "recreational sex". Ungdomar betonar också starkt trohetsidealet.¹¹ Att sedan tidsperspektivet bland ungdomar är ett annat än bland vuxna, så att det tar dem måhända endast tre månader att finna att "den enda rätta" var fel, under det att det för trettioåringen kan ta lika många eller fler år, är bitvis en annan historia. Det romantiska kärleksidealet, som så helt genomsyrar vår kultur, medför nämligen det problemet, att om stadiga partnerförhållanden grundas på kontrahenternas "falling in love", måste det reglera den situation som karaktäriseras av "falling out of love" – liksom den situation där individen plötsligt

finnen den stora romantiska kärleken hos någon annan än sin partner.

Trots de reservationer som följer av det senast sagda kvarstår det faktum, att dagens svenska ungdomar i väsentliga avseenden har en mer restriktiv sexualsyn än den som präglade det turbulenta 1960-talet och tidiga 1970-talet. Den mycket glädjande utvecklingen vad gäller gonorréförekomst hos unga människor ger också syn för sägen. Det finns heller ingen anledning förvänta sig att dessa unga människor drastiskt kommer att förändra sin sexualsyn och sitt sexualbeteende när de blir äldre (såvida inte betydande samhällsförändringar provocerar fram ett innovativt beteende). Som inledningsvis påpekades är det snarast konstansen i vår sexualsyn och inte förändringen som är det slående. De grundläggande värderingarna om hur vi under olika livsskedden skall bete oss bär vi i stor utsträckning med oss från vår barn- och ungdom.

Låt oss därmed avsluta med några uppgifter avsedda att belysa nuläget: hur det skiljer sig från 1960-talets andra hälft samtidigt som dagens situation är en produkt av gårdagens.

Wallin¹² har för ett material bestående av 200 gonorrépatienter för vart och ett av åren 1969, 1974 och 100 patienter 1978 visat att det torde blivit mindre vanligt med tillfälliga sexuella förbindelser. 1969 hade bland dessa patienter 60 procent av männen och 35 procent av kvinnorna haft mer än en partner under den senaste månaden. Motsvarande siffror för 1974 var 42 respektive 28 procent. Denna förändring stod sig 1978 då siffrorna var 42 och 23 procent. Som tidigare påpekats har könsfördelningen bland gonorrépatienter förändrats så att förhållandet i dag speglar att män och kvinnor i allt högre utsträckning har ett likartat sexualbeteende. Förändringar har även skett vad gäller gonorrépatienternas åldersfördelning. År 1965 var endast en tredjedel av männen och en femtedel av kvinnorna 25 år eller äldre. 1977 var hälften av männen och en tredjedel av kvinnorna 25 år eller äldre. Detta tyder dels på att det sena 1970-talets ungdomar antingen var bättre kondom användare eller, vilket förefaller troligare, att de i lägre utsträckning än de närmast föregående ungdomsgrupperna hade tillfälliga sexuella förbindelser, dels på att de som under 1960-

talets andra hälft lagt sig till med ett mindre restriktivt sexualbeteende fortsatte med detta även när de inte själva längre var ungdomar. Den kompartmentalisering som ägde rum möjliggör för denna 60-talsgeneration att upprätthålla en sexualsyn som synes skilja den från andra ålderskohorter, även om denna sexualsyn då manifesterade sig i "föräktenskaplig" sexualitet och i dag i "utomäktenskaplig".

Hur dagens ungdomsgeneration inkorporerat delar av 60-talets "sexualliberalism" samtidigt som de är mer konventionella kan visas också med amerikanska data. Gonom att ställa samma frågor till nordamerikanska college-ungdomar 1974 och 1980 visar Story¹³ att samtidigt som föräktenskapliga och heterosexuella samlag blivit vanligare i betydelsen av att allt fler unga människor har sådan erfarenhet, så har andra mindre konventionella beteenden som homosexuella samlag, erfarenhet av gruppsex etc blivit mindre vanliga så att 1980 en mindre andel ungdomar har sådana erfarenheter än 1974.

Sammanfattningsvis vill jag således hävda, att mer genomgripande förändringar i hur människor kommer att handskas med sin sexualitet sammanhänger med de samhälleliga villkoren och människors tolkning av huruvida den rådande situationen i sig erbjuder en grund för förutsägbarhet samt solidaritets- och identitetsskapande processer. När så inte är fallet kommer människor att utveckla strategier där även tidigare icke accepterade beteenden kommer att provas. En sexuell "liberalisering" äger rum. Denna process leder endast vid revolutionära situationer till en fortgående acceleration av "normupplösningen". I flertalet fall kommer, liksom kring åren 1920, 1945 och 1970, sökandet efter nomos, trygghet och förutsägbarhet att medföra en ny lika normstyrd situation. Den nya situationen karaktäriseras dock av att en del, men inte allt, av det som tidigare var socialt oacceptabelt nu blir accepterat och att de nya normerna måhända blir mer grupp-specifika, så att de bättre passar de sociala grupper som eventuellt framgått ur förändringarna.

NOTER

- 1 I detta sammanhang bör påpekas att Durkheim, givetvis, var påverkad av sin tid och i högre utsträckning än

det troligtvis fanns grund till i hans empiriska data gav uttryck för en evolutionistisk och socialdarwinistisk uppfattning enligt vilken samhällen unilineärt utvecklades från enklare samhällen utan arbetsfördelning vilka karaktäriserades av mekanisk solidaritet mot differentierade samhällen med omfattande arbetsfördelning och organisk solidaritet. Det förefaller emellertid ur många synpunkter rimligare tolka verkligheten så att de båda olika formerna av solidaritet som regel förhåller sig till varandra som kommunicerande kärl. Detta innebär att i tider eller situationer av försvagad organisk solidaritet blir individerna såväl som samhället mer beroende av den på likhet grundade mekaniska solidariteten, utan att detta för den skull behöver innebära en återgång till traditionalistiska eller förindustriella förhållanden eller värderingar.

För en närmare diskussion, se kap 6 i Lewin, Bo, Om ogift samboende i Sverige; med tonvikt på samtida förhållanden, Acta Universitatis Upsalensis, Almqvist & Wiksell International, Uppsala 1979.

- 2 Kinsey, AC, WB Pomeroy, CE Martin & PH Gebhard, Sexual Behavior in the Human Male, Philadelphia, 1948, och Sexual Behavior in the Human Female, Philadelphia 1953.
- 3 Kinseydata speciellt framräknade för Reiss och publicerade i Reiss, Ira, Family Systems in America, 3rd edition, Holt Rinehart and Winston, New York 1980, p 170.
- 4 För en diskussion av könsroller och sexualmönster och vad som särskiljer Sverige, se Lewin, Bo, Kvinnor, män och sexualitet; Om skapandet av olikheter, Sociologisk Forskning, 1986 nr 2.
- 5 Schmidt, Gunter & Volkmar Sigusch, Changes in Sexual Behavior Among Young Males and Females Between 1960–1970, Archives of Sexual Behavior, vol 2, no 1, 1972.
- 6 Sigusch, Volkmar & Gunter Schmidt, Teenage Boys and Girls in West Germany, The Journal of Sex Research, vol 9, no 2, 1973.
- 7 Zetterberg, Hans, Om sexuallivet i Sverige, SOU 1969: 2.
- 8 Lewin, Bo & Gisela Helmius, Ungdom och sexualitet; En sociologisk studie av ungdomars sexuella föreställningar och erfarenheter, Uppsala Universitet 1983; en förkortad version finns även tillgänglig som Lewin, Bo & Gisela Helmius, Ungdom, kärlek & sex; Om ungdomars sexuella liv på 80-talet, Norstedts 1986.
- 9 Liljeström, Rita, Uppväxtvillkor, Uddevalla 1974, respektive Ivre, KD & P Lundevall, Samhällsförändring och byggmarknad, Stockholm 1978 citerade i Lewin, Bo, Om ogift samboende i Sverige; med tonvikt på samtida förhållanden, Acta Universitatis Upsalensis, Almqvist och Wiksell International, Uppsala 1979.
- 10 För en närmare diskussion om kvarvarande skillnader mellan könen och betydelsen av dessa se Lewin, Bo, Kvinnor, män och sexualitet; Om skapandet av olikheter, Sociologisk Forskning, 1986 nr 2.
- 11 se Lewin, Bo, Ungdomars sexuella erfarenheter – några karaktäristika, Socialmedicinsk tidskrift, (under publicering), 1987; samt kap 5, Sexuella handlingsmönster, i Lewin, Bo & Gisela Helmius, Ungdom och sexualitet; En sociologisk studie av ungdomars sexuella föreställningar och erfarenheter, Uppsala Universitet 1983.
- 12 Wallin, Johan, Sexuell övertraggbar Erkrankungen: Die gegenwärtige Situation in Schweden, Der Hautarzt, 31, 233–236, 1980.
- 13 Story, Marilyn, A Comparison of University Student Experience with Various Sexual Outlets in 1974 and 1980, Adolescence, vol XVII, no 68, 1982.